

"Het aantal huishoudens gaat

Vergrijzing, ontgroening, individualisering: het zijn begrippen die we vaak horen. Het is echter niet zo bekend wat de ruimtelijke gevolgen van deze ontwikkelingen zijn. Om daar inzicht in te krijgen sprak AGORA met dr Leo van Wissen van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) in Den Haag. De heer Van Wissen is clustercoördinator ruimtelijke demografie bij het NIDI, dat dit jaar zijn 25 jarig bestaan viert.

ALEIDA VAN DOORNUM EN
PETER GRAMBERG*

Wat zijn op dit moment de belangrijkste ontwikkelingen in de demografie?

Ik denk dat op dit moment de internationale migratie, de vergrijzing en de huishoudensverdunding de belangrijkste ontwikkelingen zijn. Zij bepalen in hoge mate de veranderingen in de bevolkingsopbouw en de bevolkingsgroei. Verder zijn er langer lopende processen aan te geven, zoals het lage vruchtbaarheidscijfer. Om de bevolking stabiel te houden, moet elke vrouw gemiddeld 2,1 kinderen krijgen. In Nederland ligt dit aantal nu op ongeveer 1,6 kind per vrouw. Dat betekent dat we waarschijnlijk vanaf het midden van de volgende eeuw te maken krijgen met een stationaire of zelfs dalende bevolking.

Een andere voortdurende ontwikkeling is de stijging van de levensverwachting. Deze stijging wordt veroorzaakt door verbeteringen in de gezondheidszorg. De 'gezond-leven'-verwachting stijgt niet of niet zo snel, zodat de toename vooral tot hogere kosten in de gezondheidszorg zal leiden. Uit onderzoek is gebleken dat zowel mannen als vrouwen gemiddeld ongeveer 60 jaar van hun leven in goede gezondheid doorbrengen. Omdat vrouwen langer leven, betekent dit dat vrouwen gemiddeld zo'n 20 jaar een minder goede gezondheid ervaren en mannen 14 jaar. Het

gaat daarbij overigens niet alleen om de laatste levensjaren.

Over de internationale migratie wordt veel gesproken. Kunt u aangeven of dit belangrijke ruimtelijke problemen te weeg brengt?

De belangrijkste groepen die getalsmatig bijdragen aan het positieve migratiesaldo zijn asielzoekers met een vluchtelingenstatus en de gezinshereniging en gezinsvorming van reeds in Nederland verblijvende buitenlandse werknemers. De gezinshereniging en -vorming zijn goed voor het grootste aandeel in de immigratie, hoewel verwacht wordt dat - onder invloed van steeds strengere eisen- dit verschijnsel in belang af zal nemen. Ongeveer 40% van de jaarlijkse bevolkingsgroei kan toegeschreven worden aan het migratiesaldo. Het aantal asielzoekers dat jaarlijks ons land binnenkomt, is de afgelopen jaren steeds toegenomen. Het aandeel mensen dat ook werkelijk immigrant wordt is slechts 10 tot 20%. Ik heb overigens wel het idee dat een afname van het aantal asielzoekers door strengere regels leidt tot een toename van het aantal illegaal aanwezigen.

Momenteel is er overigens sprake van een si-

Leo van Wissen,
clustercoördinator
ruimtelijke
demografie van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut (NIDI)

tuatie waarbij woningen die door gemeenten beschikbaar gehouden worden voor doorgelaten asielzoekers leeg staan, terwijl de opvangcentra propvol zitten. Dit komt doordat er een achterstand is in het verwerken van de aanvragen.

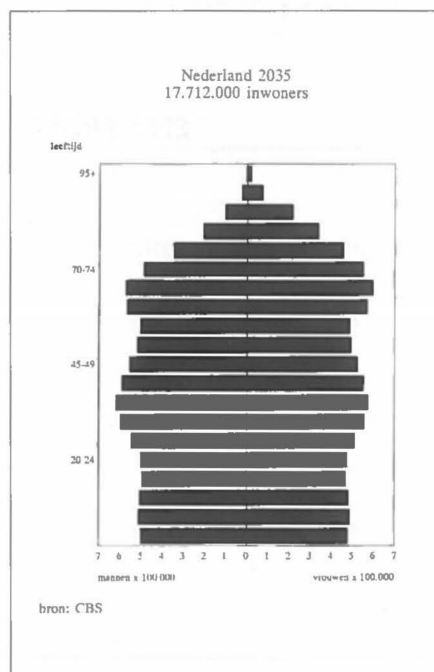
Het grootste probleem bij de internationale migratie is dat migranten direct een beroep doen op de woningmarkt en voorzieningen. Bovendien zijn de aantallen migranten niet goed te voorspellen. Als er meer baby's worden geboren, kun je de toekomstige behoeften berekenen en dus anticiperen.

Veel immigranten vestigen zich in de vier grote steden: in 1994 lag dit percentage op 34%. De migranten hebben daar meestal al bekenden of familie wonen. Er is natuurlijk wel een spreidingsbeleid, maar je kunt mensen met een legale status niet dwingen op een bepaalde plek te gaan wonen.

De vergrijzing wordt vaak in verband gebracht met de kosten ervan (AOW, verzorging, etcetera). Wat zijn de ruimtelijke gevolgen van de vergrijzing?

Er is een beweging te bespeuren van voornamelijk zestigers die naar de groene regio's in bijvoorbeeld Zeeland of Drenthe verhuizen. Deze mensen zijn nu nog in goede doen en gezondheid. Zij laten hun relaties en sociaal netwerk achter en komen dikwijls in een omgeving met minder voorzieningen (winkels, ziekenhuizen). Als deze mensen straks hulpbehoevend worden, is sociale opvang door kinderen, burens en vrienden minder makkelijk, omdat dezen ver weg wonen. Zij zijn meteen op professionele zorg aangewezen. Deze ouderen zullen dan weer terug willen naar hun oorspronkelijke woonplaats.

Een ander punt van de vergrijzing is dat oude-

tweemaal zo snel omhoog als de bevolkingsomvang"

ren in vergelijking met vroeger minder kinderen hebben waarop een beroep kan worden gedaan. Ook daardoor zijn zij eerder afhankelijk van professionele zorg. Het regeringsbeleid is gericht op vermindering van het aantal bejaardenhuizen, zodat deze zorg op andere manieren aangeboden moet worden. Dit kan door middel van zorgdiensten voor oudere buurtbewoners, het bouwen van dure appartementen met veel voorzieningen, maar ook doordat ouderen vrijwillig bij elkaar gaan wonen in woongroepen. Weer een andere oplossing zijn de zogenaamde 'kangoeroe-woningen' (een combinatie van een eengezinswoning en een wooneenheid voor een oudere in één pand) of de 'tandem-woningen' (een seniorenwoning op de kop van een blok met eengezinswoningen). Ik denk, kortom, dat er veel nieuwe huishoudensvormen bij zullen komen. Daarnaast zijn ouderen minder mobiel, wat pleit voor compacte woningbouw waarbij voorzieningen geconcentreerd kunnen worden.

De individualisering is een proces dat al jaren gaande is. Uit de laatste cijfers in de grote steden blijkt nu, dat de groei van het aantal eenpersoonshuishoudens aan het afnemen is en dat de gemiddelde woningbezetting weer wat toeneemt. Zijn we bij de grens van de individualisering beland?

Volgens de prognoses van het Centraal Bureau voor de Statistiek komt de groei van het aantal huishoudens vooral voor rekening van de twee- en in mindere mate de driepersoonshuishoudens. Wel groeit het aantal eenpersoonshuishoudens nog van circa 30% nu tot circa 36% in 2010. Deze groei houdt voornamelijk verband met de vergrijzing; door het overlijden van partners komen vooral veel vrouwen alleen te staan.

De gemiddelde woningbezetting daalt hierdoor nog altijd. Bestond het gemiddelde huishouden in 1971 nog uit 3,56 mensen, in 1992 was dat 2,46 en tegen 2010 wordt een gemiddelde huishoudensomvang van 2,32 mensen verwacht. Verwacht wordt dat het aantal huishoudens tot 2010 ongeveer tweemaal zo snel zal stijgen als de totale bevolkingsomvang!

Deze ontwikkeling heeft directe implicaties voor het woningbouwbeleid. Aangezien de

Door het overlijden van partners komen vooral veel vrouwen alleen te staan. foto: archief

groei van de woningbehoefte zich vooral voordoet in de Randstad, zal juist daar gebouwd moeten worden. Voor de periode 1995-2015 wordt de gewenste toevoeging voor heel Nederland geschat op 835.000 woningen, waarvan de Randstadprovincies er minstens 485.000 moeten bouwen.

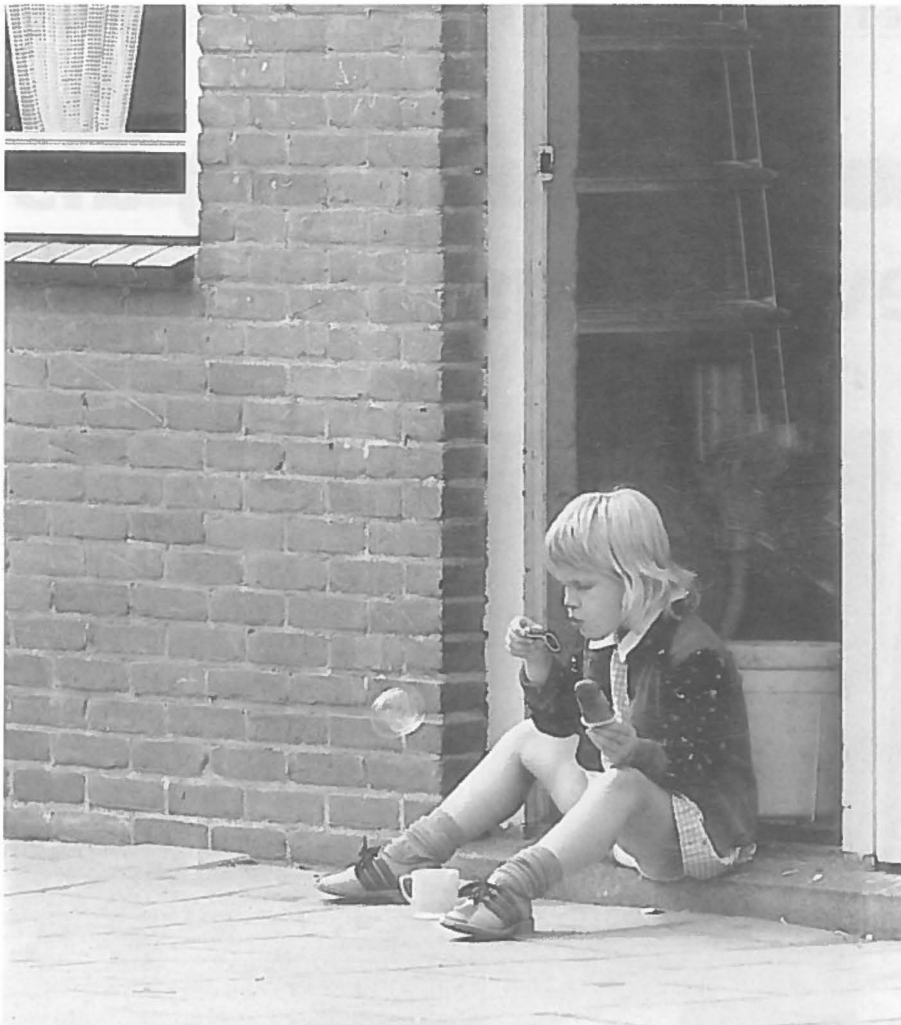
Dat de gemiddelde woningbezetting in de steden wel weer wat stijgt heeft te maken met het relatief hoge geboortecijfer onder etnische minderheden, als ook met het feit dat er nu veel 'uitgestelde geboorten' onder de dertigers plaatsvinden. De dertigers hebben het krijgen van kinderen lange tijd uitgesteld, maar je ziet nu dat veel mensen uiteindelijk

toch besluiten een gezin te stichten.

In het verleden was een belangrijke reden voor de groei van het aantal eenpersoonshuishoudens het grote aantal echtscheidingen. Het echtscheidingscijfer heeft zich nu gestabiliseerd. Bovendien komt scheiden voornamelijk in de leeftijdscategorie 30-45 jaar voor. Deze groep is in omvang aan het afnemen.

Nederlandse gezinnen zijn de afgelopen twintig jaar massaal de stad uitgetrokken. Kan men zeggen dat de groeikernen nu aan het vergrijzen zijn?

Inderdaad is er een verschuiving gaande in de groeikernen. Dit geldt dan met name voor de

Dertigers stellen het krijgen van kinderen uit. foto: archief

relatief oude groeikernen als Zoetermeer en Nieuwegein met een hoog percentage huurflatwoningen. Omdat de woonwensen zijn veranderd, zijn deze woningen niet meer zo in trek bij de oorspronkelijke doelgroep, de Nederlandse gezinnen met kleine kinderen. Ik denk dat in de toekomst twee groepen

voor een belangrijk deel de vraag naar deze woningen zullen uitmaken. Dit betreft ten eerste kinderen die op zichzelf willen gaan wonen. Deze starters zijn in de groeikern opgegroeid en hebben daar hun relaties. Ten tweede kan verwacht worden dat gezinnen met lagere inkomens, veelal allochtone gezin-

nen uit de grote steden, deze flatwoningen zullen betrekken.

Op dit moment is van een grootschalige suburbanisatie van etnische minderheden absoluut geen sprake. Dit kan verklaard worden door de stringente toelatingseisen die groeikernen hanteren. Met het liberaliseren van de stadsgewestelijke woningmarkt zal het voor allochtonen makkelijker worden zich in de groeikernen te vestigen. In het kader van het spreidingsbeleid zal het Rijk deze trek naar de suburbs bevorderen. Net als vroeger de Nederlanders, zullen de migranten het een vooruitgang vinden uit de oude stadswijken te verhuizen naar de groeikernen.

De vraag is natuurlijk welke groep zich dan in de vroeg-naoorlogse wijken in de grote steden zal vestigen.

Ten slotte: wat zal er op de zeer lange termijn gebeuren, als de nu vergrijzende bevolking overleden is? Blijven we dan met een woningoverschot zitten en een teveel aan bedden en plaatsen in verzorgingstehuizen?

Voor de woningmarkt heeft de vergrijzing een aantal gevolgen. Doordat ouderen overlijden komen woningen vrij. Ik denk dat deze een steeds belangrijker deel van het aanbod zullen vormen

Een ander punt is dat door vererving jonge mensen ineens een fors vermogen (geld of huis) hebben, wat de vraag op de woningmarkt weer zal beïnvloeden. Bovendien hoeft de erfenis, door het kleinere aantal kinderen, met minder mensen gedeeld te worden. Het kapitaal wordt gebruikt op de woningmarkt, hetgeen een prijsopdrijvend effect zal hebben.

Voor het overige is het zeer moeilijk te voorspellen hoe de bevolkingsopbouw er over bijvoorbeeld vijftig jaar uit zal zien. Gebeurtenissen in de wereld hebben een grote invloed op internationale migratiestromen.

*Redactie AGORA

De belangrijkste demografische ontwikkelingen op een rij:

- In 1992 nam de bevolking van Nederland met 110.000 personen toe. Dit is minder dan in de twee daaraan voorafgaande jaren, maar beduidend meer dan de gemiddelde jaarlijkse groei in de jaren '80.
- De bevolkingsomvang zal voorlopig nog blijven toenemen. Pas in 2033 wordt de maximale bevolkingsomvang bereikt. Volgens de meest recente Nationale Bevolkingsprognose (Midden variant) telt ons land dan 17,7 miljoen inwoners.
- In 2010 zal het aantal huishoudens 19 procent hoger zijn dan in 1992. De groei komt vrijwel geheel voor rekening van de eenpersoonshuishoudens.
- Immigratie remt ontgroening en vergrijzing af, maar houdt ze niet tegen.
- De vruchtbaarheidsverschillen tussen de Europese landen zijn relatief groot. Nederland bevindt zich momenteel met een vervangingsfactor van 1,59 in de middenmoot.
- Vrouwen in Nederland krijgen naar verhouding laat kinderen. Vergeleken met de andere landen in Europa is de vruchtbaarheid van vrouwen beneden 25 jaar laag.
- Het verschil in levensverwachting voor mannen en vrouwen is de afgelopen tijd kleiner geworden. Verwacht wordt dat het verschil in de toekomst nog minder zal worden.
- De immigratie uit de Nederlandse Antillen en Aruba alsmede uit Marokko en Turkije loopt sterk terug. Het aantal immigranten uit Suriname was in 1992 even hoog als in 1991.
- Het grootste vestigingsoverschot werd in 1992 gemeten in Duitsland. Ook in Oostenrijk en Zwitserland was dit saldo relatief hoog. In Ierland en Portugal was de emigratie hoger dan de immigratie.
- Van de landen in de Europese Unie hebben België en Luxemburg het hoogste percentage buitenlanders; Italië, Spanje en Portugal het laagste.
- Van de grootste groep in Nederland wonende maar buiten Nederland geboren personen stond de wieg in het voormalige Nederlands-Indië.
- De afgelopen jaren huwden relatief veel Nederlandse mannen een vrouw die geboren is in Colombia, de Dominicaanse Republiek, de Filipijnen, Polen of Thailand. Daarentegen huwden er naar verhouding veel mannen uit Egypte, India of Pakistan met een Nederlandse vrouw.

Bron: